

‘चांगले काम ईश्वराचे काम असते, आणि चांगला माणूस हे ईश्वराचेच रूप असते!’

## ‘चांगले काम ईश्वराचे काम असते, आणि चांगला माणूस हे ईश्वराचेच रूप असते!’

प्रसंग- डी.आर.मेहता जीवन गौरव पुरस्कारानिमित्त

दि. ०३-०३-२००२, स्थळ - जेडीसीसी बँक सभागृह, जळगाव

दोन व्यक्तिमत्त्वांमध्ये काही समान आवडी असू शकतात. मग त्या पुस्तकं, गाथी आणि तराजू याही असू शकतात. श्री. डी.आर. मेहता आणि श्री. भवरलाल जैन यांच्यामधल्या याच समान आवडी, म्हणूनच हे दुवे. ‘जयपूर फूट’ ही तर घराघरात पोहोचलेली संकल्पना. त्यासाठी अविरत कष्ट करणाऱ्या आपल्या स्नेह्यांविषयी संवाद साधताहेत श्री. भवरलाल जैन. त्यांची माणसातल्या निर्भेळ सज्जनांत गणना करतात. इतरात क्वचितच आढळणाऱ्या पण श्री. मेहतांमध्ये काठोकाठ भरलेल्या माणुसकीचे उदाहरण देऊन त्या सद्गुणाचा परिपोष कसा वाढवावा याची महती विशद करतात.

उपस्थित बंधू भगिनींनो,

सामान्यतः सत्कार समारंभाला उपस्थिती तुरळकच असते, परंतु आज तुडुंब भरलेल्या या हॉलकडे पाहिले तर सत्कारमूर्तिच्या उत्तुंग व्यक्तिमत्त्वाचे प्रतिबिंब आहे, असे वाटते आज मी विशिष्ट क्षणाचा आनंद उपभोगतो आहे. जीवनात असल्या आनंदाचे क्षण फार क्वचित येतात. आपण दूरदर्शनवर एक मालिका पाहिली असेल: ‘कहाँ गए वो लोग?’ निस्वार्थपणे सेवा करणारे लोक आजच्या काळात जवळपास दिसेनासे झाले आहेत. कुणीकडेही पाहिले, तर सतत एक विचार मनात येतो, ‘हे काय चालले आहे?’ या देशाला काही भवितव्य नाही, असा विचार करणारे पुष्कळ आहेत. पण मी मात्र मानतो, की, या देशाचे भविष्य उज्ज्वल आहे. ही दोन टोकाची, परस्पर विरोधी मते आहेत. कुठे तरी गैरसमज होतो आहे, काही तरी चुकत आहे. समाज एका संभ्रमात वावरतो आहे.

माझ्या नातवाने एक दिवशी मला विचारले, “आजोबा, देव म्हणजे काय? तो आहे, तर कुठे आहे? कसा आहे?” मी थोडा बुचकळ्यात पडलो. नातू दहा वर्षांचा आहे. त्याच्या प्रश्नाचे उत्तर देणे आवश्यक आहे. नाही तर तो म्हणेल की, आजोबा असूनही आपल्याला आपल्या प्रश्नाचे उत्तर मिळत नाही. संगणक, गणित, जीवविज्ञान अशांपैकी विषय असता, तर त्याचा माझा अभ्यास नाही, असे सांगून टाळले असते. मेंदूवर ताण नक्कीच पडला

(२)

की, याला काय उत्तर द्यावे?

मी उत्तरलो, “जो ईश्वराचे अस्तित्व मानतो, त्याच्यासाठी ईश्वर आहे. ‘मानले तर मी गंगामाई, नाहीतर फक्त वाहते पाणी.’ ज्याला ईश्वराचे अस्तित्व मान्य नाही, त्याच्यासाठी ईश्वर नाही. जो मानतो, तो सत्य पाहू शकतो आणि तोच ईश्वर आहे. समाजात अशी जी वैशिष्ट्यपूर्ण व्यक्ती असेल, तीही ईश्वरच आहे!” मी काय बोलतो आहे, हे काही त्याला कळले नाही.

परमेश्वराला कुणी पाहिलेले तर नाही. मीही पाहिलेले नाही. मग मी कसे सांगू की, परमेश्वर कसा आहे. लोक मंदिरात जातात. तेथे ईश्वराच्या मूर्तीची स्थापना केलेली असते. ‘तो ईश्वर आहे की नाही?’ विचार करू लागलो. त्याला म्हणालो, “लोक मंदिरात जातात, कारण तेथे त्यांच्या मनाला शांती लाभते. डोके थंड राहते.”

विचारचक्रात अडकलेलो असू, कामात अडचणींच्या डोंगराचा सामना करावा लागत असेल अशा वेळी ज्याचे नामस्मरण केल्याने जिवाला शांती लाभत असेल, तो ईश्वर आहे.

जिथे जिथे चांगले काम होत आहे, तिथे तिथे आपलेही योगदान द्यावे. चांगले काम ईश्वराचे काम असते. भला माणूस चांगली कामे करतो म्हणून तो ईश्वराचेच रूप आहे. जेव्हा असे म्हटले जाते की, ईश्वरावर श्रद्धा ठेवा, तेव्हा खरे तर असे सुचविले जात असते, की चांगल्या कामावर निष्ठा ठेवा.

मी माझ्या नातवाला विचारले, “बाळ, तू भारतीय रिझर्व बँकेच्या डेप्युटी गव्हर्नरला ओळखतोस काय? ती फार मोठी आसामी असते.”

तो म्हणाला, “मला माहीत आहे.”

माझ्या मनात प्रश्न आला, “दहा वर्षांच्या या मुलाला हे कसे काय माहीत?” मी त्याला विचारले, “तुला कसे काय माहीत?”

त्याने उत्तर दिले, “चलनी नोटेवर गव्हर्नरची सही असते. त्याच्या हाताखाली डेप्युटी गव्हर्नर असेल.” पाहिलेली होती.

मग मी त्याला देशाची रिझर्व बँक म्हणजे काय हे समजावून सांगितले. मग जिल्हाधिकारी, आयुक्त, संचालक, रिझर्व बँकेचे डेप्युटी गव्हर्नर, सेबीचे अध्यक्ष राहिलेले श्री. देवेन्द्रराज मेहता त्यांच्याबद्दल सांगितले. इतक्या वरिष्ठ आणि प्रतिष्ठेच्या पदावर राहिलेले मेहता

साहेब यांच्याबद्दल अधिक माहिती सांगितली, इतकी वरिष्ठ पदे भूषविली असली, तरी ते सामान्य माणसाप्रमाणे राहतात, याची कल्पना दिली.

मी इतका मोठा उद्योगपती आहे; माझी आंतरराष्ट्रीय प्रतिमा आहे; मी इतके वैविध्यपूर्ण वाचन केले आहे; मी अनेक लोकांचे भले केले आहे; माझ्या बँक खात्यात मोठी रक्कम जमा आहे या आणि अशाच गोष्टींवर मी विचार करित राहिलो तर माझ्या उद्योग-व्यवसायाची प्रगती होईल कशी? मेहता साहेबांनी स्वतःविषयी विचारच केला नाही. इतक्या विभिन्न क्षेत्रातील मोठमोठ्या पदांवर कार्यभार सांभाळूनही त्यांनी स्वतःच्या चरित्राला कलंक लागू दिला नाही. एकदा नव्हे तर, अनेकदा प्रयत्न झाले. पण ज्याप्रमाणे सोने भट्टीतून तापून निघाल्यावर तळपते, हिरा पैलू पाडल्यानंतर चमकतो, आकर्षक बनतो, तसेच त्यांच्याबाबतीत घडले.

देवेन्द्रराज मेहता ‘जयपूर फूट’चे प्रणेते आहेत. त्यांच्या ‘जयपूर फूट’ या सामाजिक संस्थेमुळे आजपर्यंत जवळपास ५ लाखांवर अपंगांना कृत्रिम पायाचा लाभ मिळाला आहे. शिवाय दरवर्षी सुमारे २०,००० अपंगांना स्वावलंबी बनवायचे पवित्र कार्य ही संस्था करते. त्यांनी केलेल्या सामाजिक सेवाकार्याबद्दल त्यांना पुरस्कार देण्यासाठी आज सकल जैन समाजाने कार्यक्रमाचे आयोजन केले आहे. या पुरस्कारावर रेखित चिन्हे त्यांच्या जीवनकार्याविषयी बरेच काही सांगून जातात.

पहिले चिन्ह आहे पुस्तक. पुस्तक अज्ञानरूपी अंधाराचे हरण करते. म्हणजे ज्ञानाचे, विद्वत्तेचे प्रतीक. मी अनेक वेळा त्यांच्या घरी गेलो. चार खोल्यांपैकी दोन खोल्या ग्रंथांनी भरलेल्या. सरस्वतीच्या वरदहस्तामुळे त्यांच्यात विनय टासून भरलेला.

दुसरे चिन्ह आहे गोमाता. मेहता साहेबांना गाई-बैल, पशु-पक्षी यांच्या बद्दल आत्मीय आकर्षण.

तिसरे चिन्ह आहे ‘जयपूर-फूट’. हे त्यांच्या जीवनध्येयाचे प्रतीक आहे.

चौथे चिन्ह आहे तराजू. हे त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वातील समतोलाचे प्रतीक आहे. जिथे सांगणे आवश्यक तिथे सांगितले. जिथे कृती आवश्यक तिथे काम केले.

दया, करुणा आणि कणव यांचे उत्कृष्ट रसायन म्हणजे मेहता साहेब. त्यांचे मन लगेच विरघळते. माझ्या समक्ष एक प्रसंग आहे. मेहता साहेब सेबी कार्यालयातून घरी निघाले चालले होते. मी त्यांच्या गाडीत सोबत होतो. अचानक त्यांनी वाहन चालकाला

‘चांगले काम ईश्वराचे काम असते, आणि चांगला माणूस हे ईश्वराचेच रूप असते!’

गाडी थांबवायला सांगितले. मेहता साहेबांना एक अंध जोडपे दिसले होते. माहिती घेतल्यावर समजले की, जीवननिर्वाहासाठी काही विक्री करायचा त्यांचा बेत होता. मग अंध जोडपे भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या डेप्युटी गव्हर्नर श्री. मेहतांच्या गाडीत बसून त्यांच्या घरी पोहोचलं. त्यांच्या पोटापाण्यासाठी जे जे करता येणे शक्य होते, ते सर्व त्यांनी केले. प्राणिमात्रावर भरभरून प्रेम करणारी ही विशालहृदयी व्यक्ती आहे.

या गौरवशाली व्यक्तीचा आलेख आपल्यासमोर काढायची संधी मिळाली, हे माझे अहोभाग्य. अशा व्यक्तीचा गौरव करून समाज स्वतःलाच गौरवान्वित करित असतो. या दीपस्तंभाचा गौरव समारंभ आपणा सर्वांच्या उपस्थितीत होत आहे. त्याप्रसंगी त्यांना निरामय दीर्घायुष्य लाभो आणि अशीच समाजसेवा त्यांच्या हातून घडत राहो ही प्रभुचरणी प्रार्थना करून मी थांबतो.

आज सकाळीच जैन हिल्स येथे जैन इरिगेशनने त्यांच्या नावाने ‘डीआरमेहता गोमाता आश्रम’ नावाच्या संस्थेचे उद्घाटन केले आहे. तेथे लावलेल्या फलकावर त्यांची ओळख या शब्दाने केली आहे.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!